

ΑΝΑΛΕΚΤΑ·8

ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑ

Decembrie 2013

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Cuprins

01. Tesalonicul bizantin <i>Prof. Univ. Alkmíni Stavrídou-Zafráka</i>	3
02. Sfântul Dimitrie Izvorătorul de Mir, cel într-armat cu armele lui Dumnezeu <i>Fotis Kontoglos</i>	6
03. Tesalonicul, orașul monumentelor bizantine <i>Gheorghios Velénis</i>	11
04. Cucerirea Tesalonicului de către arabi în 904 <i>Paolo Odorico</i>	15
05. Sfinții Chiril și Metodie – luminătorii slavilor – 11 mai <i>Prof. Dimitrios Gonis</i>	18
06. Cunună de aur descoperită pe șantierul metroului din Tesalonic	26
07. Grecia la sfârșitul celui dintâi război mondial <i>Nikólaos I. Mértzios</i>	27
08. Un botez de neuitat	31

Tesalonicul bizantin

Prof. Univ. Alkmíni Stavrídou-Zafráka

Căci noi, prieteni, patrie avem Tesalonicul... , cetatea cea mare și întâia între cetățile Macedonilor – Ioannis Kameníatis, Despre cucerirea Tesalonicului, cap. 4, 54-57

Cetatea întemeiată de regele Macedoniei, Kassándros, care a primit numele soției acestuia, Thessaloníki, soră a Marelui Alexandru, s-a remarcat în epoca romană și în cea bizantină drept cel mai important centru economic și administrativ din Balcani. La aceasta a contribuit și poziția strategică unică, orașul fiind construit în golful Thermaic, la răscrucea a două mari drumuri, Egnatía, care începea de la Dirráchion și ajungea la Constantinopol și drumul care trecea prin valea râului Axiós (Vardar) și una Marea Egee cu Dunărea.

La începutul secolului al patrulea, cezarul Galeriu a mutat capitala de la Sirmium la Tesalonic și a împodobit-o cu un mare complex de palate, în zona vestică a orașului. Ruine ale acestui palat au fost descoperite în urma săpăturilor arheologice din ultimii ani, pe strada Dimitrie Goúnaris, dedesubtul actualei străzi Egnatia. Un drum procesional pornea de la palat, trecea pe sub Arcul de triumf al lui Galeriu (Kamára de astăzi) și ajungea la Rotonda.

Sfânta Sofia

În vremea persecuțiilor împotriva creștinilor, poruncite de Galeriu în 305, a mărturisit și Sfântul Dimitrie, care s-a arătat mai apoi apărător al orașului. În locul muceniei sale, deasupra sălilor băilor romane, creștinii au ridicat o mică biserică iar mai târziu, în secolul al cincilea, o impunătoare biserică. Biserica și mormântul Izvorătorului de mir devin, de-a lungul întregii perioade bizantine, loc de închinare pentru împărați și demnitari, loc de refugiu și rugăciune pentru popor, în momentele dificile ale orașului. Cultul Sfântului Dimitrie se asociază în mod inseparabil cu apărarea

Arcul de triumf al lui Galeriu (Kamára de astăzi) și Rotonda

Tesalonicului împotriva atacurilor succesive din partea diferitelor neamuri barbare: goți, huni, avari, slavi.

În secolul al cincilea se ridică măreața biserică a Maicii Domnului Celei nefăcute de mână omenească (Aheiropoiítou) iar pe la mijlocul secolului al șaptelea, biserica Sfintei Sofia, biserică mitropolitană până la momentul transformării ei în geamie, în 1523-24.

Tesalonicul, centru administrativ și militar, exercită o deosebită influență culturală și contribuie la răspândirea culturii creștine și elene. În secolul al nouălea, cei doi frați originari din Tesalonic, Constantin, cunoscut cu numele său de monah, Chiril, și Metodie, fiii unui înalt demnitar militar, au creat alfabetul limbii slave, au tradus textele liturgice în slavă și au predicat creștinismul în Moravia.

Pirații sarazini

După creștinarea popoarelor slave, care

se așezaseră în zona Macedoniei, a urmat o perioadă liniștită pentru oraș. Bogăția și bunăstarea contribuie la dezvoltarea economică și culturală a Tesalonicului. Faima bogăției sale a adus, însă, la începutul secolului al zecelea, în anul 904, la porțile sale pe pirății sarazini, care având sălașul în Creta, jefuiau cetățile și insulele Egeei, luând cu sine nenumărate bogății și mii de prizonieri, pe care-i vindeau la piețele de sclavi din Orient. Zece zile și zece nopți au durat jafurile și crimele în Tesalonic. Unul dintre prizonieri, Ioannis Kameniátis, născut și crescut în Tesalonic, descrie nenorocirile cuceririi. Își începe, însă, povestirea, printr-o descriere a bogăției cetății și a bogăției resurselor sale marine, a câmpurilor, lacurilor și râurilor sale. Amintește, de asemenea, produsele agricole și industriale, care umpleau piețele orașului : aur, aramă, argint, fier și plumb, sticlă, țesături de mătase de la Teba și de in, produse agricole, de grădină, pește din râurile și lacurile sale.

Un dialog satiric din secolul al 12-lea, Timorion, aduce informații prețioase în privința târgului organizat cu ocazia Dimitriadelor, organizat în fiecare an în paralel cu sărbătorile închinat Sfântului Dimitrie, apărătorul orașului Tesalonic. În partea de vest își întindeau tarabele cu mărfuri negustori din Tesalonic dar și din alte părți ale Greciei, mai ales din sud și din Constantinopol, de la Marea Neagră, slavi de la Dunăre și din Bulgaria, italieni, celți, spanioli și galateni.

În anul 1185, orașul este cucerit de normanzi, care rămân vreme de un an, provocând mari distrugerii. Între altele, au distrus și chivotul Sfântului Dimitrie. Mitropolitul Eustatie redă scene impresionante din vremea cuceririi orașului de către normanzi.

În 1204, după cucerirea Constantinopolului de către franci, în timpul celei de-a patra Cruciade, se fondează Imperiul Lombard de la Tesalonic, de către Bonifatie Montferrat. Stăpânirea francă a durat douăzeci de ani. În 1224, după un îndelungat asediu, conducătorul despotatului Epirului, Theodoros Doukas a intrat triumfător în oraș, iar după trei ani, în 1227, va

fi încoronat împărat tot aici.

După recucerirea teritoriilor Macedoniei și Traciei, Imperiul bizantin de la Tesalonic se întindea de la Adriatică și Marea Ionică până la Hebros (cunoscut astăzi mai ales cu numele său bulgăresc, Marița). Viața acestui imperiu a fost, însă, scurtă. În anul 1246 s-a supus înmăratului Imperiului bizantin de la Niceea, Ioan III Vatatzes.

Secolul de aur

Secolul al XIV-lea este „secolul de aur” al Tesalonicului, în ceea ce privește artele și litererele. Scriitorii bizantini din secolul al XIV-lea caracterizează Tesalonicul ca fiind «bogat în locuitori», «metropolă» și «maică a retorilor și leagăn al muzelor».

În aceeași epocă orașul devine centru al cereturilor dinastice și al disensiunilor eclesiastice. Războaie civile, în care se vor implica și sârbii și turcii, duc la distrugerea zonei și populației rurale precum și la o sărăcire a maselor populare din orașe. Reacția nu întârzie să apară, manifestându-se violent mai întâi în Adrianopolis și apoi în Tesalonic, unde revolta zeloților capătă dimensiuni neprevăzute și chiar dramatice.

Înaintarea turcilor în Tracia și Macedonia, în cea de-a doua jumătate a secolului al paisprezecelea, îi obligă pe bizantini, sârbi și bulgari să

Sfânta Sofia din Tesalonic

plătească tribut sultanului. Singur Tesalonicul rămâne miez al rezistenței. Fiul împăratului Manuel II Paleologul (1391-1425), guvernator al Tesalonicului, organizează apărarea orașului. Osteneala locuitorilor, care au ținut piept unui asediu de patru ani, a condus la încheierea unui acord cu turcii, în urma căruia Tesalonicul devine, începând din anul 1387, tributar turcilor. La scurtă vreme după aceea, în 1391, Tesalonicul este cucerit de Baiazid I, în bătălia de la Ancira (Ankara de astăzi); în 1402 revine, însă, în mâinile bizantinilor. În fața pericolului turcesc și din pricina situației disperate în care

ajunseseră, locuitorii orașului au fost obligați să predea Tesalonicul venețienilor, cu obligația să respecte un regim de autogovernare și să preia apărarea orașului. În acea vreme populația ei se ridica la 40.000 de locuitori.

Însă, nici venețienii nu au reușit să păstreze pentru multă vreme orașul. Pe 29 martie 1430 „*multcântata*” cetate a Tesalonicului a căzut în mâinile turcilor. O însemnare epigrafică de pe o coloană din biserica Maicii Domnului celei nefăcute de mână omenească (Ahiropoítou) dă mărturie despre tragicul eveniment: „*Sultanul Murad a luat Tesalonicul în 833 (1430)*”.

Tesalonicul bizantin - pictură de Thanássis Bakoiórgos

Sfântul Dimitrie Izvorătorul de Mir, cel într-armat cu armele lui Dumnezeu

Fótis Kóntoglou

Sfântul Dimitrie, dimpreună cu Sfântul Gheorghe, sunt cei doi viteji ai creștinătății. Aceștia doi sunt jos pe pământ, iar Arhanghelii Mihail și Gavriil, sus în cer. În vechime ei erau zugrăviți fără arme, însă în ultimele secole au fost înfățișați înarmați cu spade și sulite și îmbrăcați cu cămăși de fier. Pe un umăr au coiful atârnat, pe celălalt scutul, la mijloc sunt încinși cu centură, de care este prinsă teaca sabiei și tolba în care poartă arcul și săgețile. În ultimele secole, după căderea Cetății celei mari, Constantinopolul, acești doi Sfinți și adesea, și alți Sfinți militari, au început să fie zugrăviți călare pe cai, pe un cal alb Sfântul Gheorghe, iar Sfântul Dimitrie pe unul roșcat, cel dintâi având la picioare o fiară, iar cel de-al doilea, pe luptătorul Lie. Armele acestea pe care le poartă Sfinții închipuie însă armele duhovnicești, precum cele despre care vorbește Apostolul Pavel:

”Îmbrăcați-vă cu toate armele lui Dumnezeu, ca să puteți sta împotriva uneltirilor diavolului, căci lupta noastră nu este împotriva trupului și a sângelui, ci împotriva începătorilor, împotriva stăpâniilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății care sunt în văzduhuri. Pentru aceea, luați toate armele lui Dumnezeu, ca să puteți sta împotriva în ziua cea rea și, toate biruindu-le, să rămâneți în picioare. Stați deci tari, având mijlocul vostru încins cu adevărul și îmbrăcându-vă cu platoșa dreptății și încălțați picioarele voastre, gata fiind pentru Evanghelia păcii. În toate luați pavăza credinței, cu care veți putea să stingeți toate săgețile cele arzătoare ale vicelanului. Luați și coiful mântuirii și sabia Duhului, care este cuvântul lui Dumnezeu” (Efeseni 6:11-17). Iar eroismul și dârzenia acestor războinici care L-au mărturisit pe Hristos ca niște miei fără de răutate, se referă la cele duhovnicești, nu la vitejiile de pe câmpul de luptă.

Sfântul Dimitrie păzește întreaga lume, după cum spune troparul lui, dar mai cu seamă Tesalonicul, pe care de multe ori l-a scăpat din primejdii și care dăinuie și înflorește până în ziua de azi. Sfântul Dimitrie este un alt Alexandru cel Mare, a cărui putere și bărbăție însă nu au pierit odată cu moartea, așa cum s-a întâmplat cu Alexandru, ci trăiește și se vedește în veac celor care îl roagă cu inimă fierbinte. Orașul său natal s-a aflat adesea în primejdii și grele încercări și neîncetat îl cheamă în ajutor. Și anul acesta, după atâtea generații care au alergat cu lacrimi la el, ca să își afle scăparea, din nou vor alerga creștinii aflați în necazuri și suferințe la biserica lui și vor plânge și vor cântă.

ta iarăși troparul, care zice:

"Păzește, prealăudate, cetatea ceea ce te mărește pre tine de năvălirile cele protivnice; ca cel ce ai îndrăzneală către Hristos, Cel ce te-a preamărit pre tine".

Sfântul Dimitrie, Marele Mucenic și Izvorătorul de Mir, s-a născut la Tesalonic la anul 260 d.Hr. Părinții lui erau oameni din înalta societate, iar Dimitrie, bucurându-se de slava cea stricăcioasă pe care o avea de la neamul său, era însă împodobit și cu harisme nestricăcioase, anume cu bunăcuviință, bunătate, smerenie, dreptate și cu toată noblețea sufletească. Toate acestea erau ca

niște pietre scumpe care străluceau pe cununa pe care o purta, iar această cunună era credința în Hristos. În vremea aceea, la Roma împărățea Dioclețian, care avea ca ighemon pentru părțile Macedoniei și cele de Răsărit pe generalul cu inimă aspră și crudă, pe nume Maximian, o fiară cu chip de om, precum erau toți acești conducători militari, care pe atunci stăpâneau lumea cu sabia – Dioclețian, Maxențiu, Maximian, Galeriu, Liciniu, tari la cerbice, sălbatici, luptători puternici, guri spurcate, cu gâtlejuri scurte și groase ca niște butoaie, fără milă și cumpliți.

Maximian l-a numit pe Dimitrie arhonte al Tesalonicului, iar când s-a întors dintr-un război, i-a adunat pe ofițeri la Tesalonic, ca să aducă jertfă idolilor. Atunci Dimitrie a mărturisit că este creștin și că nu recunoaște ca dumnezei niște pietre cioplite. Maximian a turbat de mânie și a dat poruncă să îl lege și să îl închidă într-o baie publică. Cât timp a stat în-

chis acolo însă, lumea alerga cu jale și îl asculta pe Dimitrie care învăța despre credința în Hristos. Un tânăr, pe nume Nestor, venea și el zilnic și asculta învățătura. În acele zile, pe stadion se luptau mulți viteji, iar Maximian se veselea de aceste priveliști, având la mare cinste un bătaș pe nume Lie, un om cu suflet de fiară și cu mare putere în mâini, idolatru și blasfemiator, adus dintr-un neam barbar.

Văzând Nestor că acest Lie i-a doborât pe toți și că se lăuda că are puterea lui Ares (Marte) și că nici un localnic nu reușise să îl biruiască, a mers la închisoare și l-a rugat pe Sfântul Dimitrie să îl binecuvânteze, ca să îl rușineze pe Lie și pe Maximian și credința lor. Iar Sfântul Dimitrie a făcut rugăciune și l-a însemnat cu semnul crucii și îndată Nestor a alergat la stadion, s-a luptat cu acel uriaș sălbatic și l-a aruncat la pământ răpunându-l. Maximian s-a mâniat cumplit și, aflând că Nestor este creștin și că primise binecuvântarea lui Dimitrie să îl omoare pe Lie, a

poruncit să fie omorâți amândoi.

Ducându-se ostașii la închisoare, l-au străpuns pe Dimitrie cu sulițele și astfel a luat cununa neveștejită în ziua a 26-a a lunii octombrie a anului 296; și este scris că atunci când i-a văzut pe soldați că aruncă sulițele asupra lui, și-a ridicat mâna ca să îi intre sulițele în coastă și astfel să se învrednicească de străpungerea suliței pe care a primit-o Hristos în coasta din care a scurs sânge și apă.

Lui Nestor i-au tăiat capul ziua următoare unde în afara cetății. Creștinii au ridicat sfințele lor moaște și le-au îngropat împreună, iar din mormânt ieșea sfânt mir care tămăduia bolile, și de aceea Sfântul Dimitrie este numit Izvorătorul de Mir. Deasupra mormântului s-a zidit o biserică în vremea împărăției lui Constantin cel Mare, iar în anii ce au urmat s-a construit biserica mare de astăzi, iar în 1143 împăratul Manuil Comneanul a trimis de au luat de la Constantinopol icoana Sfântului și au așezat-o la mănăstirea Pantocrator, unde era construită biserica Sfântului de către Comneni, care astăzi se numește Zeirék și pe care dervișii au transformat-o în tekké.

În reprezentările sale, Sfântul Dimitrie este înfățișat călare pe un cal roșcat, înfocat, cu privire de om, împodobit cu ham și hățuri de aur, cu picioarele din față ridicate în aer, cu coada răsucită, întărâtat de Lie care zace însângerat la pământ, străpuns de sulița Sfântului Dimitrie. Pe crupa calului, în spatele Sfântului, se vede călare, de dimensiuni mici, un călugăr. Este episcopul Gavriil de Damalás, pe care l-au luat sclav corsarii berberi în 1603 și l-au vândut beiului Algherí, care l-a dus în seraiul său. A fost sclav mulți ani și se ruga zi și noapte Sfântului Dimitrie ca să îl elibereze. Într-o zi, cum a fost ziua de ieri, în preziua ajunului praznicului Sfântului Dimitrie, l-a văzut pe Sfânt în somn cum a venit călare, l-a suit pe cal și au fugit din arăbime. Când s-a trezit dimineată, episcopul Gavriil se afla liber în Tesalonic și a dat slavă lui Dumnezeu și Sfântului Dimitrie, apoi s-a urcat într-o corabie și s-a dus în Póros, și de atunci încolo, în reprezentările Sfântului apare și episcopul Gavriil. Așadar, mâine vom alerga din nou, tesalonicenii și alți creștini, la marele

praznic și îl vom ruga cu zdrobire de inimă pe fierbintele nostru apărător să ne ajute în aceste grele încercări. Și se va aduna poporul ortodox și mai-marii săi, și vlădicii, și preoții, și călugării și vor cânta la vecernia mare troparele cucernice pe melosul ortodox; pentru că Tesalonicul este chivotul care a salvat cultul ortodox de năpasta papistășiei, care era pe cale să ne sufocă cu modernismele ei nebunești. Acolo se vor aduna cântăreții cei bine cântători, care mai psalmodiază încă acea psalmodie gravă, care este adevărată încă din vremea întemeierii acestei biserici cinstite – care, după Sfânta Sofia din Constantinopol, este lauda și mângâierea Răsăritului. Iar poimâine la liturghie, vom cânta Laudele, cele alcătuite măiestrit după modelul podobiiilor, pline de durere și nădejde și sfințită înflăcărare. Le-a alcătuit unul dintre cei preadulci melozi ai Bisericii noastre, Sfântul Theofan Graptul (cel Scris), un suflet care a suferit mult în răbdare și dârzenie. Și vă voi explica în puține cuvinte cum a ajuns el în Tesalonic și cum a compus aceste tropare mișcătoare de suflet.

Acest sfânt, dimpreună cu fratele său Theodor, sunt cunoscuți ca Theodor și Theofan, cei scriși. Ei s-au născut în Palestina, s-au făcut monahi, iar apoi au fost hirotoniți preoți și s-au nevoit în isihie la mănăstirea Sfântului Sava. Erau amândoi deosebit de cultivați și cunoșteau în profunzime limba greacă și arabă.

Se pare însă, că adevărații creștini au totdeauna de îndurat chinuri, căci, iată, după ce au trecut prigoanele din partea idolatriilor, au început alte prigoane, de data asta din partea creștinilor eretici. Iar dacă aceia care au fost chinuiți de idolatri s-au numit martiri, cei care au fost chinuiți de creștinii eretici s-au numit mărturisitori. Asemenea mărturisitori au fost acești frați sfințiți, Theodor și Theofan, prigonii de Leon Isaurul, care era iconoclast, și care i-a aruncat în pușcărie și i-a schingiuit, iar apoi i-a exilat în Pont. Theodor și-a încheiat lupta mărturisitoare în al doilea exil în care l-a alungat Theofil, al treilea împărat iconoclast de după Leon; a murit într-o insulă pustie, care se numea Arousía, în mari dureri și lipsuri. Theofan, la rândul lui, a fost exilat la Tesalonic, iar acolo, rob și asuprit, a compus cu jale a sufletului aceste cântări, în care îl roagă pe Sfântul Dimitrie să scape creștinătatea de barbarii care o asupreau.

Și se numesc cei scriși, pentru că Împăratul Theofil a poruncit de au scris cu fier încins pe frunțile lor un poem nerușinat pe care l-a alcătuit un lingău de la curte. Sfântul Theofan, după ce a murit împăratul Theofil, a fost ales episcop al Niceei și a murit la adânci bătrâneți, plin de bună mireasmă duhovnicească, pe la

anul 850 d.Hr. Sfântul Nichifor Calist îl numește pe Theofan alăuta cea dulce cântătoare și poet măiestru. El a scris multe imnuri pentru felurite praznice și a alcătuit și un canon mișcător spre cinstirea mult chinuitului său frate Theodor.

Dintre stihirile Laudelor despre care am pomenit, prima exprimă mai multă durere și pathos; poetul a redat artistic în aceste cântări închinare Sfântului Dimitrie durerea sa pentru prigonirea Ortodoxiei, dar și nădejdea plină de dârzenie în salvarea Tesalonicului celui de Dumnezeu ocrotit, care și în acea epocă se afla în mare tulburare. Aceste tropare se potrivesc cu încercările dureroase prin care a trecut de atâtea ori Thessalonicul, din vremea lui Dioclețian până în zilele noastre. Redau mai jos această primă stihiră a Laudelor (...):

”Vino, mucenice al lui Hristos, la noi, celor ce ne este de trebuință a ta milostivă cercetare și ne apără pre noi cei dosădiți cu îngrozirile cele tirănești și cu nebunia cea cumplită a eresurilor! De care ca niște robiți și goi suntem goniți, din loc în loc adesea trecând, și rătăcind prin peșteri și prin munți. Deci, milostivește-te, prea lăudate, și ne dă nouă iertare; alină vișorul și potolește mânia cea asupra noastră, rugând pre Dumnezeu, Cel ce dă lumii mare milă”.

Tesalonicul, orașul monumentelor bizantine

Gheorghios Velénis

Perioada cea mai glorioasă a orașului Tesalonic a fost cea a Antichității târzii, într-un climat mai larg de schimbări sociale, de reorganizare la nivel politic și de infuzie de noi idei religioase. Până în deceniul al treilea al celui de-al patrulea secol, când Constantinopolul a preluat conducerea, Tesalonicul a reprezentat cel mai mare oraș din Balcani.

În cea mai mare parte a orașului, șesul modelase, între zona de coastă și strada Kassándrou, un sistem urbanistic cu străzi perpendiculare întretăiate, care a supraviețuit până în primele decenii ale secolului nostru, cel puțin în ceea ce privește structura de bază. În contextul acestor rețele istorice, s-au conturat ansambluri arhitectonice extinse precum Vechea Piață din centrul orașului, mai spre vest, Locul celor Sfinte iar în latura sud-vestică a așezării, o mare clădire a themelor, care a fost descoperită recent și care a fost identificată drept celebrul teatru – stadion pomenit în sursele bizantine.

Monumente celebre

Rotonda și Absida lui Galeriu

Începând de la finele veacului al treilea până pe la mijlocul veacului al cincilea, patru conducători înzestrați, Galeriu Maximian, Constantin cel Mare, Teodosie I și Teodosie II și-au legat numele de opere celebre de edificare și consolidare, precum complexul Palatelor din partea estică a orașului, cu Hipodromul și spațiul sfânt al Rotondei în relație directă cu Apsida lui Galeriu (Kamára), un mare port în extremitatea vestică a orașului, precum și consolidarea zidurilor în zona sensibilă, de câmpie, a așezării. Pe măsură ce noua credință s-a consolidat, prin intervenția energetică a ultimilor doi împărați, unele dintre monumentele păgâne, precum Rotonda și Octogonul Palatului au fost transformate în spații de rugăciune și închinare creștine, în vreme ce altele au fost distruse cu totul, așa cum s-a întâmplat cu teatrul-stadion, cu scopul de a folosi materialele din care erau construite pentru înălțarea altor construcții, în principal pentru ridicarea zidurilor din vestul orașului.

În partea nelocuită a Orașului de Sus, se ridică o biserică relativ mică, katholikónul Mănăstirii Latómou (Cuviosul David), cu un plan în cruce și elemente arhitectonice evidențiate, în

*Katholikónul Mănăstirii Latómou
(Cuviosul David)*

Biserica Sfântului Dimitrie

care unii cercetători caută punctul de plecare al bisericii în cruce greacă înscrisă, cu cupolă, specifică acestei perioade până la începutul secolului al zecelea.

Cu toate acestea, de la mijlocul veacului al cincilea până în primele decenii ale secolului al șaptelea d.H., a predominat tipul bazei cu acoperiș din lemn. Printre eșantioanele reprezentative din Tesalonic se numără Basilica cu trei abside numită Panaghia Achiropiítou [a icoanei Maicii Domnului cea nefăcută de mână omenească], care a fost construită în a doua jumătate a secolului al cincilea d.H. și Biserica cu cinci abside și transept a Sfântului Dimitrie, întemeiată în locul mării băi romane, în faze de construcție succesive, dintre care cea mai veche ar fi avut loc, conform tradiției, în secolul al patrulea d.H. iar, conform opiniei specialiștilor, în secolul al cincilea. Cu toate acestea, întregul site paleocreștin, care s-a păstrat până în zilele noastre, poartă pecetea arhitecturii postjustiniene, după cum a reieșit în urma reparațiilor ce au fost aduse monumentului în veacul al treilea al secolului al șaptelea d.H., în urma unor seisme catastrofale succesive.

Sfânta Sofia

Cele două monumente amintite mai sus nu sunt singulare în Tesalonic în ce privește stilul în care sunt construite. În locul în care a fost construită Sfânta Sofia, a existat înainte o basilică cu cinci abside, de dimensiuni deosebit

Sfânta Sofia din Tesalonic

de mari, în imediata vecinătate a unei băi publice, ocupând o parte a teatrului-stadion.

O biserică paleocreștină de tip basilică, după opinia dominantă, a existat, de asemenea, și în apropierea portului, acolo unde se află astăzi Biserica Sfântului Miná. Basilici de dimensiuni mai mici au fost descoperite, de asemenea, în afara zidurilor Tesalonicului. O biserică de cimitir, mai jos de strada 3 Septembrie și o alta mult mai spre vest, în regiunea Toúmba.

Tesalonicul a fost numit *foarte sugestiv* "orașul monumentelor bizantine" și "muzeu al arhitecturii ecclesiastice bizantine". De-a lungul existenței milenare a Imperiului Bizantin, Tesalonicul a dat multe opere reprezentative pentru prodigiozitatea sa în domeniul artei, asimilând în mod nemijlocit mesajele culturale ale capitalei alături de care a pășit, menținând cu aceasta o relație dialectică.

Un exemplu reprezentativ al arhitecturii capitalei îl constituie biserica cu cupolă și peristil a Sfintei Sofia, operă arhitecturală ce exprimă noile tendințe ce și-au făcut apariția la sfârșitul perioadei paleocreștine. Această biserică fost caracterizată drept una dintre foarte puținele monumente ale perioadei iconomahe, din pricina decorațiilor neiconice ale mozaicurilor din anumite zone ale altarului, dar și ale cupolei. Recent a fost propusă o datare anterioară epocii înălțării monumentului, înainte de secolul al șaptelea. De asemenea, a fost pusă în evidență și o succesiune de faze ulterioare de construcție, care au adus cu sine o

modificare a formei exterioare a monumentului și au avut drept rezultat crearea unei impresii de clădire extrem de greoaie.

Monument al perioadei iconomahe a fost socotită și o altă biserică, descoperită în trecut, în timpul lucrărilor de ridicare a unor construcții în apropierea Pieții Hortiāti de altădată, pe baza decorațiunilor neiconice care împodobeau zonele cele mai joase ale clădirii.

Continuitatea arhitectonicii eclesiastice a Tesalonicului și în special trecerea de la prima perioadă bizantină la cea de mijloc poate fi observată și în paraclisul Sfântului Eftimie, care se află lipit de colțul sud-estic al basilicii Sfântului Dimitrie. Este vorba despre o biserică de secol nouă sau zece, de mici dimensiuni, cunoscută mai ales pentru picturile sale murale datate la începutul secolului al XIV-lea.

Biserica Preasfintei Născătoare Halkéon (Panaghía Halkéon)

Odată cu trecerea în cel de-al doilea mileniu, epoca înălțării marilor biserici se încheiase. De altfel, în Tesalonic, cele patru mari biserici au continuat să funcționeze, acoperind, astfel, nevoile de bază a numeroase comunități ortodoxe. Înflorirea monahismului în perioada bizantină medie și târzie, cu deosebire în capitala macedoneană, care întreținea legături vii cu Sfântul Munte, a deschis calea unor noi orizonturi artistice. Mici paraclise, în marea lor majoritate funerare, sunt anexate unor biserici

Biserica Preasfintei Născătoare Halkéon

deja existente. În paralel se construiesc biserici de sine stătătoare în interiorul cărora urma să fie înmormântați ctitorii lor. Un exemplu caracteristic pentru această tendință este, în Tesalonic, biserica Panaghía Halkéon, întemeiată din inițiativa unui demnitar bizantin, care ne este cunoscut din însemnarea epigrafică de pe grinda de deasupra intrării vestice, unde este menționat drept protospătarul Hristóforos. Monumentul, precis datat (1028) deține o poziție de frunte în arta arhitecturală bizantină. Construit integral din cărămidă, după un plan exclusiv constantinopolitan, reunește trăsături ale școlii din Constantinopol, dar și elemente de structură moștenite din tradiția grecească continentală. Arcade suprapuse și frontoane se îmbină într-un întreg armonios unic.

Ridicarea bisericii Preasfintei Născătoare Halkéon în Tesalonic reprezintă începutul tuturor acelor procese care vor crea condițiile pentru dezvoltarea unei școli de arhitectură autonomă în inima Macedoniei, care va influența la rândul ei evoluția artei într-o zonă geografică foarte extinsă, dincolo de hotarele ei naturale, din Tesalia, până în zona Skopiá, într-o zonă care acoperă Epirul și Tracia. Faza mediobizantină a Sfintei Sofia, în Tesalonic, biserica Schimbării la Față din Hortiāti, katholicónul Mănăstirii Înaintemergătorului în Sérres, Biserica Adormirii Maicii Domnului din Eaní, Kozáni, precum și opere de mai mici dimensiuni din Tesalia sau mai mari dimensiuni din Sfântul Munte se constituie în martori de nedezmințit ai unei activități artistice fecunde.

Un scurt moment de ruptură în această evoluție a școlii de arhitectură din Tesalonic l-a constituit latinocrația, în primele decenii ale secolului al treisprezecelea, așa cum s-a întâmplat, de altfel, și în Constantinopol, unde ocupația a durat mult mai multă vreme. Centrul de greutate al activităților culturale din provinciile vestice ale Bizanțului s-a mutat și mai spre vest, ceea ce a determinat conectarea și mai strânsă a Tesalonicului cu Tesalia și zonele nordice și vestice ale Macedoniei și în principal cu Epirul, unde se afla, de altfel, și reședința ierarhilor săi.

Tradiția artistică

După mijlocul celui de-al treisprezecelea secol, datorită faptului că unitatea statului bizantin fusese restabilită, Tesalonicul a jucat un rol frunte în producerea operelor arhitecturale importante, dând naștere unei tradiții artistice autonome și având înrâurire asupra unor zone de creație îndepărtate. Relația Tesalonicului cu Constantinopolul, care între timp își recâștigă vechea strălucire, va cunoaște o nouă fază, deosebit de fecundă, susținută de alte fundamente artistice, fără tendințe sterile de imitație, într-o atmosferă mai generală de circulație a valorilor culturale, care vor influența întreaga

oecumene și se vor distinge prin trăsături particulare specifice diferitelor zone în care au acționat.

În acest duh ecumenic, orașul Tesalonicului avea să se remarce prin opere arhitectonice excepționale precum Sfântul Pantelimon, Sfinții Apostoli, Sfânta Ecaterina, Profetul Ilie precum și alte biserici mai mici, katholikoane de mănăstiri în cea mai mare parte a lor, care prin dimensiunile dar și prin dispozițiile lor artistice pun în evidență ecourile școlii de arhitectură care s-a dezvoltat în Tesalonic și, în general, în Macedonia. O școală care și-a pus pecetea pe arta din majoritatea țărilor balcanice, pentru o perioadă de cel puțin două secole.

*Biserica bizantină a Sfântului Prooroc Ilie
din Tesalonic*

căzut prizonier la arabi și trecut la islam cu numele de Rashiq al Wardami și rămas cunoscut în documentele arabe drept Ghulam Zourafa, adică sluga lui Zurafa. Acest Leon Apostatul s-a dovedit a fi un marinar destoinic, ajungând căpetenia forțelor navale arabe. El se întoarce împotriva cetății sale de obârșie, Attáleia, pe care o cucerește în 904. Această izbândă îi dă aripi și, aflat în fruntea unei flote, visează să cucerească întregul Imperiu bizantin. Ținta lui următoare, după Attáleia, este chiar capitala Constantinopol, trecând Dardanelele cu succes.

În acea vreme pe tronul Bizanțului se găsea Leon al VI-lea, cel supranumit „*cel Înțelept*”, fiul lui Vasile I Macedonul. Imperiul nu era în stare să facă față agresiunii arabe, având de a face cu un pericol și mai mare, acela al bulgarilor, care-i învinseseră pe bizantini la Bulgarophyon (Thracia de Est) în 896. Țarul lor, Symeon I, visa și el să cucerească Imperiul bizantin. Această luptă [cu bulgarii] secătuiseră Imperiul. Dedicăți luptei împotriva bulgarilor, bizantinii abandonaseră controlul asupra Siciliei, iar în anul 903, ultima cetate aflată în stăpânire bizantină, cade în 903 în mâinile arabilor. În aceeași perioadă, Damian din Tars, aliat al lui Leon Apostatul, jefuiește orașul Dimitriada (cetate în apropiere de orașul contemporan Vólos).

Mai mult, triburile slave aflate în interiorul Imperiului, în Grecia, și care atacau adesea bogatele orașe bizantine, pradă orașul Véria. Leon Apostatul consideră acest moment propice pentru a-și împlini visul. Împăratul Leon al VI-lea adună flota bizantină pentru a apăra capitala. Pirații nu îndrăznesc să atace această flotă, așteptând în Marea Marmara. Leon nu-și abandonează planul de a lovi în inima Imperiului. Pe când capitala era apărată de flotă, al doilea oraș al Imperiului, Tesalonicul, nu dispunea de sistemele de apărare necesare, iar Leon Apostatul era foarte bine informat despre acest lucru, drept pentru care pornește înspre oraș, decis să termine cât mai repede și să ia o pradă cât mai mare.

Redau în continuare relatările unui martor ocular, victimă a acestor evenimente, cronicarul

Ioánnis Kameniátis, căruia îi acordăm cuvântul pentru a descrie situația pe care a trăit-o. Dar să aruncăm mai întâi o privire pe hartă. Chiar dacă cunoaștem foarte bine situația topografică a orașului actual, s-ar putea să ne scape situația în care se aflau atunci zidurile de apărare dinspre mare, care, împreună cu alte ziduri de apărare, aveau să fie demolate în secolul al XI-lea pentru a face loc dezvoltării ansamblului portuar. Orașul bizantin de la începutul secolului al X-lea era foarte bine protejat în părțile de est și de vest, iar zidurile dinspre nord erau și ele puternice. Desigur, în acea vreme nu exista nici Yedi Kule (fortăreața otomană zisă „Cea cu Șapte Turnuri”), nici ceea ce azi numim Akropole (Orașul de Sus), adică partea de „sus” a orașului.

În urma cercetărilor, am reușit să identificăm Akropolele acelei vremi, din care azi se mai păstrează doar zidurile interioare. În ceea ce privește zidurile dinspre mare, acestea nu puteau fi prea înalte, și e posibil să fi existat și un șanț de apărare paralel cu aceste ziduri, tocmai pentru că nu erau foarte puternice. În opinia mea, acest zid maritim se întindea până la Turnul Alb de astăzi, iar alături de el exista și un drum.

În anul 904, locuitorii [Tesalonicului] nu se simțeau în siguranță. Știrile care veneau vorbeau de o flotă de pirați care avea să distrugă totul. Însuși Împăratul a trimis de veste, prin curier, pentru a-i înștiința pe locuitori să ia măsurile de apărare corespunzătoare:

Un curier a venit din partea Împăratului Romeilor, a evlaviosului Împărat Leon și ne-a anunțat năvălirea barbarilor, adică a blestemăților de saccini, și ne-a dat poruncă să ne înarmăm cât mai repede cu putință și să ne pregătim de război. Ne-a mai spus, de asemenea, că la el au venit unii care fuseseră prizonieri la barbari și care l-au înștiințat de planurile acelora. Barbarii se vor năpusti cu toată forța lor asupra orașului nostru pentru că au aflat de la unii prizonieri luați de ei că zidurile dinspre mare sunt ușor de străpuns și orașul ușor de pradat.

Panica va cuprinde orașul. Locuitorii știu bine că punctul slab al orașului sunt zidurile dinspre mare. Delegatul Împăratului, Protospătarul

Petronás, avea sarcina de a lua măsurile de apărare corespunzătoare.

Îndată ce au ajuns aceste vești, confuzia și zvonurile pline de panică au umplut orașul. Cu toate acestea, am început să căutăm modul prin care am putea să ne asigurăm salvarea, să ne apărăm înaintea dușmanilor și să organizăm lupta împotriva acestora. Dar mintea fiecăruia era cuprinsă de deznădejde datorită lipsei noastre de experiență întru cele ale războiului. Nu cunoșteam deloc acest fel de lucruri și nu știam de unde să începem.

Protospătarul Petronás, cunosător al tehnicilor de război, decide să pună în practică o strategie de apărare cunoscută încă din Antichitate: aruncă în mare pietre mari de mormânt, cu scopul de a crea o barieră care să împiedice apropierea corăbiilor de țăr. De fapt, a fost, astfel, gândită o metodă de apărare isteată și eficientă. Se știa că toată latura de sud a orașului, aflată pe malul mării, dacă ar fi fost accesibilă barbarilor, le-ar fi căzut ușor pradă acestora, pentru că nimic nu i-ar fi împiedicat să se găsească pe o poziție mai înaltă decât zidul orașului, care era scund. Corăbiile erau mai înalte decât zidul, iar barbarii puteau să-i atace ușor pe cei ce apărau zidul. De aceea s-a ajuns la concluzia de a se construi acel baraj submarin, o capcană isteată, pentru a asigura salvarea orașului și a împiedica accesul inamic. În părțile de est și de vest ale orașului, erau multe morminte de piatră construite de vechii greci și unde își îngropaseră morții. Aceste pietre mari au fost transportate și așezate în mare. Bucățile de piatră erau ascunse sub apă, la mică

adâncime și la mică distanță una de alta. În acest fel a fost construit un ciudat zid submarin, mai înalt și mai puternic decât zidul de pe uscat.

De la Constantinopol sosește, însă, un alt personaj, Leon [Hitzilákis], care tocmai fusese numit guvernator al orașului și al regiunii, iar Petronás este silit să se reîntoarcă în capitală. Noul Strateg schimbă cu totul direcția de apărare, abandonând sistemul submarin prevăzut de predecesorului său și luând decizia de a întări zidul de pe țăr. De ce a luat această măsură, nu știm, iar textul lui Kameniátis are grijă să nu rănească sensibilitatea nimănui aducând învinuiri. Putem presupune că noul guvernator, Leon, voia să arate cine este șeful și să-și impună propriul plan strategic. Lucrările la zidul submarin se întrerup și încep la zidul de pe țăr, unde se construiesc turnuri de lemn. Din nou, însă, lucrurile nu merg așa cum ar trebui, pentru că din capitală sosește un nou delegat, cu noi directive. Generalul Leon cade de pe metereze și-și fracturează bazinul. Comandantul regiunii Strymónas trimite întăriri, reînsufletind curajul [locuitorilor], dar poporului nu-i rămâne decât să aștepte salvarea de la Sfântul Dimitrie.

Din nefericire, după două zile de dârză rezistență, orașul avea să fie cucerit, jefuit și trecut prin sabie, iar corăbiile piraților aveau să plece însoțite de corăbiile găsite în port și luate pentru a putea purta în robie peste 20 de mii de tineri locuitori, inclusiv pe autorul cronicii, Ioan Kameniátis.

Sfinții Chiril și Metodie – luminătorii slavilor – 11 mai

Prof. Dimitrios Gonis

1. Contextul istoric

Pentru a apăra granițele de Est de pericolul slav, conducătorii statului franc reușiseră să-i subjuge pe slavii din Boemia și Moravia, silindu-i să recunoască dominația francă. De asemenea, pentru a-și asigura și influența bisericească, episcopiile de Regensburg și Passau, precum și arhiepiscopia de Salzburg au dezvoltat o importantă activitate misionară în Boemia, Moravia, Nitra (Slovacia) și în Ungaria de Vest. În Boemia nu prea au avut succes, însă în Moravia și Nitra insistența lor a dat destule roade. La aceasta a contribuit și ajutorul de care s-au bucurat din partea conducătorilor locali.

În anul 830, regele Moraviei, Moimir I, a anexat Nitra la regatul său. Succesorul său, Rastislav (846-870), a lărgit și mai mult granițele, creând Moravia Mare, și, încet-încet, a reușit să obțină independența statului morav, eliberându-l de sub stăpânirea francilor. După ce Ludovic Germanul a eșuat în încercarea sa de a subjuga din nou Boemia și Moravia, Rastislav și-a întărit atât de mult poziția, încât intervenea chiar și în treburile interne ale statului franc. În acest sens, i-a luat partea fiului lui Ludovic, Carloman, atunci când acesta din urmă s-a revoltat împotriva tatălui său (861). Pentru a face față acestui pericol, Ludovic a căutat să încheie o alianță cu regele bulgarilor, Boris. Tratatul din franci și bulgari au durat trei ani (860-863). În cele din urmă s-a ajuns la un acord, care presupunea, pe de o parte, organizarea unei campanii comune împotriva lui Rastislav, iar, pe de altă parte, încreștinarea lui Boris de către franci.

Temându-se de această alianță franco-bulgară, Rastislav, după ce a primit răspuns negativ din partea papei Nicolae I, de la care ceruse ajutor, a apelat la împăratul bizantin (862),

cu o dublă cerință: încheierea unei alianțe și trimiterea unor învățători ortodocși, care să propovăduiască Evanghelia în limba slavă. Cei trei lideri ai Imperiului Bizantin: împăratul Mihail III (842-867), patriarhul Fotie (858-867) și generalul Várdas, după ce au analizat problema atât din punct de vedere politic, cât și bisericesc, au acceptat propunerile lui Rastislav. Astfel a început activitatea misionară a fraților Constantin și Metodie și a ucenicilor lor în Moravia Mare. La scurt timp, trupele bizantine și-au făcut apariția la granițele bulgare, iar flota bizantină a făcut o demonstrație de forță pe malul bulgăresc al Mării Negre și pe Dunăre. Strâmtorat, Boris a fost nevoit să cedeze în fața puterii bizantine. În 864, poporul bulgar a fost încreștinat de către misionarii bizantini. Însuși

Boris s-a botezat, primind numele Mihail (după numele nașului de botez al împăratului Imperiului Bizantin).

2. Identitatea celor doi frați

Alegerea celor doi frați tesaloniceni – Constantin Filosoful și Metodie – pentru a propovădui creștinismul în Moravia nu a fost întâmplătoare. Constantin (826/827 – 869) făcuse studii avansate în Tesalonic, pe care și le-a desăvârșit la renumita Universitate din Constantinopol, lângă profesori iluștri, primind aleasa distincție de «Filosof». În plus, calitățile sale fuseseră deja încercate cu succes în cadrul a două misiuni diplomatice în Arabia și pe teritoriile hazare (860). Ba mai mult decât atât: dovedise că avea darul de a învăța limbi străine într-un scurt interval de timp și de a le mânui cu multă ușurință. Fratele său mai mare, Metodie (815-885), nu avea educația aleasă a lui Constantin, însă lucrase ca administrator într-un cadrul unui serviciu bizantin de pe teritoriile slave, astfel că dobândise calitățile necesare (deprinderea limbii și obiceiurilor locale) pentru a face misiune în rândul slavilor [6]. De altfel, ca stareț al mănăstirii Polychroniou, venise de multe ori în contact cu slavii, care aveau o prezență puternică în regiunea respectivă (Bitinia – Asia Mică).

Misiunea în rândul slavilor vestici (moravilor) a debutat sub auspicii bune. Cei doi frați au creat alfabetul slav, au făcut traduceri, și-au făcut ucenici și s-au apucat de treabă. Lucrarea lor misionară pe tărâmurile slave a fost una remarcabilă [8]. Cu toate acestea, însă, nu s-a bucurat de aprecierea cuvenită din partea lumii creștine, care, în mod vădit, îi nedreptățește, de vreme ce îi consideră drept simpli predicatori ai Creștinismului în lumea slavă. Este oare satisfăcătoare și conformă cu realitatea această considerație?

3. Evaluarea lucrării lor

Mai întâi, trebuie spus că sfinții Chiril și Metodie nu sunt primii misionari care au propovăduit Evanghelia pe tărâmurile slave. Împăratul Con-

stantin Porfirogenetul ne informează că procesul de încreștinare a slavilor a început încă de pe vremea împăratului Heraclius (610-640), cel care aduse preoți din Roma în Balcani, pentru a propovădui Evanghelia și a-i boteza pe sârbi. Această inițiativă a fost continuată de bizantini și în secolele următoare. De asemenea, e cunoscut faptul că rușii, după atacul inopinat din 860 asupra Bizanțului, au primit nu numai misionari, ci și episcopi, pentru organizarea noii Biserici create.

Trebuie precizat faptul că și în Moravia Mare – unde și-au desfășurat activitatea cu precădere cei doi frați – creștinismul se răspândise încă înainte de venirea acestora. Izvoarele istorice nu se îndoiesc deloc de acest lucru. Mai exact, în Viața sfântului Chiril, se menționează că regele moravilor, Rastislav, i-a scris împăratului Mihail III următoarele: «*Poporul nostru a respins idolatria și ține legea creștină, însă nu avem nici un învățător vrednic, care să ne explice dreapta credință în limba noastră, astfel încât, văzând aceasta, să ne imite și alte popoare. De aceea, stăpâne, trimite-ne un episcop sau un învățător iscusit. Pentru că legea cea bună de la voi provine și se răspândește la toate țările*». Așadar, din spusele lui Rastislav, deducem următoarele: slavii fuseseră vizitați deja de alți misionari – latini, greci, germani – care le-au propovăduit adevărul creștin, însă fără succes. Ca oameni simpli și neșcoliți, aceștia aveau nevoie de un învățător, care să-i îndrepteze spre adevăr și să le explice învățătura de credință în termeni simpli. Prin urmare, e clar că în Moravia activau deja o serie de misionari veniți din Germania, Italia și Bizanț, care Îl propovăduiau pe Hristos Cel răstignit, dar foloseau alte metode, alte practici liturgice, alt drept canonic. Rastislav nu solicita trimiterea unor învățători doar de dragul de a spori numărul misionarilor, ci avea nevoie de oameni care să învețe poporul în limba sa maternă, să slujească și să traducă în slavonă cărți teologice; oameni care, împreună cu ceilalți misionari, să creeze și să organizeze Biserica Moraviei, astfel încât țara sa să dobândească nu numai independența politică, ci și pe cea bisericească. Cei doi frați nu au reușit să-i îndeplinească toate dorințele

regelui morav. În schimb, au reușit ceva mult mai de preț: au creat scrierea slavonă.

Imediat ce a sosit în Moravia, Constantin a lucrat ca învățător de limbă slavonă. Regele Rastislav, după ce l-a primit cu onoruri, a adunat mai mulți ucenici, pe care i-a predat acestuia spre a fi școliți. Într-un timp extrem de scurt, Constantin a reușit să traducă în slavonă rânduiala Utreniei, Ceasurilor, Sfintei Liturghii, Vecerniei, Pavecerniței, precum și a anumitor sfinte Taine. Așa cum e lesne de înțeles, efortul său avea în special scop liturgic, adică de a-i învăța pe ucenici rânduiala slujbelor bisericești și a sfintelor Taine. Aceștia, după ce învățau limba slavonă veche, trebuiau să se familiarizeze cu viața liturgică. Pe scurt, erau destinați să devină viitorii clerici ai Moraviei Mari, fapt confirmat de altfel de evoluția ulterioară a lucrurilor. Conform biografiei sale, Constantin a rămas patruzeci de luni în Moravia, după care a plecat pentru a-i hirotoni pe ucenicii săi. Dacă presupunem că cei doi frați au sosit în Moravia în 863, atunci plecarea lor trebuie să se fi petrecut în anul 867. Cel mai probabil, hirotonia ucenicilor lor s-a petrecut la Roma, nu numai pentru că Moravia se afla pe atunci sub jurisdicția Bisericii Apusene, ci și pentru că cei doi frați au luat cu ei Moaștele sfântului Clement al Romei, cu scopul vădit de a le dăruia Papei [15]. Calitățile de dascăl iscusit ale lui Constantin au ieșit din nou la suprafață când au ajuns în Panonia. Regele Panoniei, Kocel, nu numai că l-a primit cu onoruri, ci «*s-a și îndrăgostit de limba slavonă, pe care a învățat-o*», desigur de la învățătorul Constantin. Ba mai mult decât atât: «*a poruncit unor ucenici (cincizeci la număr) să învețe și ei această limbă*».

Date fiind aceste constatări, pentru a putea înțelege dimensiunea lucrării celor doi frați, trebuie să vedem mai întâi ce loc ocupa limba slavă până în acel moment. Era vorba despre o limbă săracă, care era folosită în administrație, agricultură și în alte domenii. Vocabularul ei era sărăcăcios, iar posibilitățile de exprimare limitate. Pe atunci, civilizația europeană bătea timid la porțile slavilor, însă fără să poată intra, întrucât nu existau instrumentele necesare, adică

scrierea slavonă. Acest instrument a fost dăruit slavilor de către cei doi frați, care au reușit acest lucru tocmai pentru că erau fideli unui principiu sănătos: fiecare om, fiecare popor are dreptul de a-L slăvi pe Dumnezeu în limba lui maternă. Aplicarea acestui principiu arată nu numai măreția sufletului lor, ci și respectul pe care îl aveau față de libertatea umană, față de personalitatea omului. În același timp, dezmințește mitul referitor la existența anumitor popoare și națiuni alese sau sfinte. Aceștia au demonstrat că toți oamenii și toate popoarele sunt egale în fața lui Dumnezeu și, prin urmare, au dreptul de a-L slăvi în limba lor maternă. Cultul divin, pentru a fi autentic și sincer, trebuie să fie o experiență care pornește din suflet, iar nu o rostire mecanică de cuvinte și texte într-o limbă străină. Sufletul uman se exprimă cel mai bine în limba maternă a fiecărei persoane, iar acest lucru e valabil și în cazul sufletului slav.

Pentru a săvârși Sfânta Liturghie și a propovădui în limba slavă, sfinții Chiril și Metodie trebuiau să dispună de cărți liturgice, precum și de texte patristice și canonice traduse în această limbă. La început, au creat un alfabet capabil să exprime toate sunetele limbii slavone. Este vorba despre «*alfabetul glagolitic*» (de la rădăcina cuvântului slav «*gol*», care derivă de la substantivul din limba slavă veche «*glagol*», care înseamnă cuvânt, și de la verbul «*glagolati*», care înseamnă a vorbi). Apoi, pornind de la rădăcini slave, dar și grecești, au alcătuit un număr foarte mare de cuvinte și expresii, pentru a putea împărtăși slavilor toată bogăția textelor liturgice bizantine, a pericopelor evanghelice și apostolice, a textelor canonice și patristice, etc. Astfel, limba slavonă, dintr-o limbă nescrisă, a devenit un instrument flexibil, prin care cultura bizantină a fost sădită în lumea slavă.

De asemenea, cei doi frați au pus bazele unei noi literaturi – literatura slavă. Nu numai că au tradus în slavonă texte grecești, dar au și scris opere originale direct în slavonă. Cu siguranță că misiunea lor nu a fost una ușoară, mai ales că nu erau dispuși să facă nici un compromis în ceea ce privește limba liturgică. Cu ajutorul lui Dumnezeu și printr-un efort personal uriaș, au reușit să depășească problema creării unei noi

limbi scrise, precum și problema traducerilor. Aveau însă de înfruntat reacția dură a potrivnicilor, adică a celor care contestau practica introdusă de cei doi în Biserica slavilor vestici.

4. Conflictul cu «trilingviștii»

Așa cum aflăm din viețile celor doi frați, în vremea aceea existau anumiți oameni care se împotriveau introducerii limbii slave în cadrul cultului divin. Este vorba despre așa-ziii «trilingviști» sau «pilatiști». Aceștia susțineau că există doar trei limbi sfinte, alese de Dumnezeu: ebraica, greaca și latina. Numai în aceste limbi poate fi slăvit Dumnezeu. Trilingviștii credeau că teoria lor are temeiuri scripturistice. E cunoscut faptul că Pilat a dat poruncă ca, pe Crucea lui Iisus, să fie pusă următoarea inscripție: «*Iisus Nazarineanul, regele iudeilor*» (Ioan 19, 19-20; cf. Luca 23, 38), scrisă cu litere evreiești, grecești și latinești. Întrucât centrul învățaturii lor consta în promovarea exclusivă a celor trei limbi în care a fost scrisă inscripția de pe Sfânta Cruce, aceștia au fost numiți «trilingviști» sau «pilatiști» de către sfântul Chiril, care de altfel i-a și combătut. Prima ciocnire cu trilingviștii s-a înregistrat pe tărâmurile morave. Biograful sfântului Chiril ne informează că acesta s-a duelat verbal cu ei și

i-a învins folosind versete din Sfânta Scriptură, însă nu specifică despre care versete este vorba.

Al doilea episod s-a consumat în Veneția, acolo unde poposiseră cei doi frați, dimpreună cu ucenicii lor, în drum spre Roma. De data aceasta, discuția care a avut loc a fost mult mai aprinsă și chiar aprigă pe alocuri. Episcopii, preoții și monahii latini s-au «năpustit» asupra lor ca vulturii asupra pradei. Nu s-au mulțumit numai să susțină cu înverșunare cunoscuta lor teorie despre cele trei limbi sfinte, ci s-au dat și la exercitarea unei critici acute la adresa sfântului Chiril. Mai exact, i-au reproșat faptul că a creat o scriere și că învață într-o limbă despre care nu avea cunoștință «*nici un apostol, nici un Papă, nici Grigorie Teologul, nici Fericitul Ieronim, nici Fericitul Augustin*». Alegerea persoanelor acestora nu e deloc întâmplătoare. Fără îndoială că apostolii – cu harul Sfântului Duh primit în ziua Cincizecimii – aveau dreptul să creeze sau să propovăduiască într-o nouă limbă. Același drept îl alocu apusenii și Papei, conducătorul Bisericii lor. Ceilalți trei sunt părinți și scriitori bisericești cu o mare autoritate atât în Apus, cât și în Răsărit, care au scris în greacă (Sf. Grigorie), respectiv latină (Fer. Ieronim și Fer. Augustin).

În ciuda înverșunării cu care a fost atacat de către interlocutorii săi, sfântul Chiril nu a șovăit

să le dea un răspuns pe măsură, fondat pe trei tipuri de argumente: a) argumente raționale, b) argumente luate din practica Bisericii în ce privește limbile liturgice ale popoarelor și c) argumente scripturistice.

a) **Argumentele raționale** pornesc de la însăși legea naturii, adică de la existența unor fenomene naturale, precum ploaia, soarele, aerul, bunuri pe care Dumnezeu le oferă tuturor oamenilor în mod egal. La rândul său, sfântul nu a ezitat să le pună și el latinilor întrebări la fel de tăioase: de ce aceștia, fără pic de rușine, recunosc numai trei limbi ca fiind liturgice, disprețuind astfel celelalte popoare, pe care le consideră a fi oarbe și surde? Este oare neputincios Dumnezeu întrucât nu poate să accepte mai multe limbi sau atât de invidios și încăpățânat încât nu vrea acest lucru? În felul acesta – în mod indirect, dar categoric – sfântul Chiril a proclamat două adevăruri: primul constă în faptul că toate popoarele sunt egale înaintea lui Dumnezeu, având aceleași drepturi, iar al doilea în faptul că fiecare popor și fiecare om are dreptul inviolabil de a-L slăvi pe Dumnezeu în limba sa maternă, drept pe care nimeni nu i-l poate confisca. Aceste adevăruri le-a argumentat cu citate din Sfânta Scriptură: «*Ca să fiți fiii Tatălui vostru Celui din ceruri, că El face să răsară soarele peste cei răi și peste cei buni și trimite ploaie peste cei dreپți și peste cei nedreپți*» (Mat. 5, 45).

b) **Argumentul luat din practica Bisericii** se referea la faptul că, încă de pe atunci, multe popoare aveau propria lor limbă liturgică, slăvindu-L pe Dumnezeu în limba lor maternă. Printre acestea se numărau: armenii, perșii, abhazii, ibericii, goșii, avarii, turcii, hazarii, arabii, egiptenii, sirienii și alții. Într-adevăr, cele mai multe dintre popoarele enumerate aveau pe atunci (867) propria lor limbă liturgică. Existau însă și popoare pe care sfântul Chiril nu le-a pomenit, spre exemplu etiopienii și besii (popor tracic).

c) Pentru a-și fundamenta scripturistic argumentul său cum că fiecare popor are drep-

tul de a-L lăuda pe Dumnezeu în limba sa maternă, sfântul Chiril recurge la o serie de citate (14 în total), luate atât din Vechiul, cât și din Noul Testament, care însă nu susțin poziția sa în mod direct, ci indirect. Acestea pot fi grupate în următoarele categorii: îndemnuri către toate neamurile pământului de a-L preaslăvi pe Dumnezeu, accentuarea ideii că cei care cred în Hristos sunt copiii lui Dumnezeu și, prin urmare, sunt egali între ei și au drepturi egale chiar și din punct de vedere lingvistic, îndemnuri pentru propovăduirea creștinismului la toate popoarele (firește, în limba fiecărui popor), criticile lui Hristos adresate fariseilor și a învățătorilor de lege, pe motiv că îi împiedică pe oameni să primească creștinismul și să intre în Împărăția Cerurilor, îndemnuri la vorbirea în limbi în Biserică, care însă trebuie însoțită de interpretare și cuvânt de zidire, mărturisirea fiecărei limbi că Domn este Iisus Hristos. Aceasta din urmă presupune că fiecare credincios trebuie să facă această mărturisire în limba sa.

Scriitorul vieții sfântului Chiril relatează că acesta i-a combătut pe latini cu aceste argumente și cu multe altele, iar apoi a plecat de la ei.

5. Atitudinea papilor față de lucrarea celor doi frați

Papa Nicolae I (858-867), când a aflat că cei doi misionari se află în Veneția, i-a chemat la Roma. De primirea lor, însă, s-a ocupat succesorul său, Adrian II (867-872), care a ieșit în întâmpinarea lor cu cruci și prapuri și însoțit de o mulțime de credincioși care țineau în mâini lumânări aprinse. I-a binecuvântat, i-a felicitat și nu s-a zgârcit în cuvinte de laudă la adresa lor, numindu-i părinți, odrasle iubite și aducătoare de bucurie, cununi de credință, slavă și frumusețe, podoabe ale Bisericii, bărbați apostolici, etc..

Cel mai important e faptul că și-a manifestat pe diverse căi sprijinul său în favoarea folosirii slavonei ca limbă liturgică: a sfințit cărțile sfinte traduse în slavonă, le-a depus în biserica Sfânta Maria, «*unde s-a săvârșit Sfânta Liturghie*

pe baza lor». Apoi a poruncit episcopilor Formozo și Gaunderich să-i hirotonească pe ucenicii slavi în preoți, diaconi și ipodiaconi. Imediat a ordonat să fie săvârșită Sfânta Liturghie în slavonă de către episcopii Arsenie și Anastasie Bibliotecarul, în biserica Sfântul Petru, iar în zilele următoare, rând pe rând, în bisericile Sfânta Petronila, Sfântul Andrei și Sfântul Pavel. În Viața sfântului Metodie, se menționează faptul că Papa l-a silit pe un episcop trilingvist să hirotonească trei preoți și doi citeți din rândul ucenicilor slavi.

O cinste aparte i-a acordat lui Constantin, care, cu cincizeci de zile înainte de adormirea sa, a fost tuns în monahism, primind numele Chiril. După moartea sa, survenită pe 14 februarie 869, la vârsta de 42 ani, papa Adrian a adresat un apel către toți grecii și romanii din Roma, «să se adune ținând lumânări în mâini, ca să cânte și să-l înmormânteze pe Chiril cu multă cinste, de parcă ar fi fost vorba de înmormântarea papei». Ba mai mult decât atât: papa era gata să-i cedeze mormântul său aflat în interiorul bisericii Sfântul Petru, dar, până la urmă, la insistențele fratelui său, Metodie, sfântul Chiril a fost înmormântat în biserica Sfântul Clement, în partea dreaptă a Sfântului Altar. Deasupra mormântului său, romanii au pus icoana sa și au aprins o candelă, care ardea zi și noapte.

Papa Adrian și-a păstrat aceeași atitudine pozitivă față de limba slavonă și după moartea lui Chiril. În epistola sa adresată regilor Rastislav, Svatopluk și Kocel și transmisă prin Metodie, care se îndrepta spre Sirmium, aproba și binecuvânta atât săvârșirea Sfintei Liturghii în limba slavonă, cât și propovăduirea Evangheliei în aceeași limbă. De asemenea, și-a dat binecuvântarea pentru efectuarea de noi traduceri, care să-i ajute pe credincioși să cunoască poruncile sfinte ale lui Dumnezeu. Referitor la săvârșirea Sfintei Liturghii a pus o singură condiție: «Evanghelia și Apostolul să fie citite mai întâi în limba latină și apoi în slavonă». Pe cei care se împotriveau traducerilor și limbii slavone în general i-a amenințat nu numai cu oprirea de la Sfânta Împărtășanie, ci și cu excomunicarea. Papa Adrian a îndeplinit și una

din dorințele lui Kocel, aceea de a-l hirotoni pe Metodie episcop al Panoniei. În perioada în care a fost arhiepiscop al Panoniei, Metodie a avut sediul la Sirmium.

Numirea lui Metodie ca episcop de Panonia îi convenea atât lui Kocel (întrucât marca independența față de clerul franc), cât și lui Papa, care își înființa astfel o nouă episcopie în teritoriile aflate sub jurisdicția clerului franc, oferindu-i totodată posibilitatea de a-și extinde influența și asupra Iliricului Estic. Tocmai de aceea membrii clerului franc au reacționat cât se poate de prompt. În primăvara lui 870, l-au arestat pe Metodie, cel mai probabil în Moravia, și, pe ascuns, l-au dus la Regensburg, unde l-au judecat. Pe baza unor învinuiri false, Metodie a fost condamnat de către episcopii franci și de Ludovic Germanul. Acuzația principală care i s-a adus a fost că acționa în regiuni aflate sub o altă jurisdicție (a episcopilor franci). Din nou pe ascuns, a fost întemnițat într-o mănăstire din Suabia, unde a fost păzit cu strictețe și, timp de doi ani și jumătate (870-873), a fost supus la grele încercări.

Abia la începutul anului 873, papa Ioan VIII, aflând de nedreptatea comisă de episcopii franci, a trimis numaidecât epistole către aceștia și către fiul lui Ludovic, în care cerea eliberarea lui Metodie și asigurarea condițiilor necesare exercitării libere a sarcinilor sale arhiepiscopale. Ca să-i convingă să-l elibereze, papa le-a interzis episcopilor franci să săvârșescă Sfânta Liturghie atât timp cât îl țineau ostatic pe Metodie. Odată eliberat, Metodie a mers în Moravia Mare (873) la insistențele poporului morav și mai ales ale regelui Svatopluk. Aici a dezvoltat o activitate extrem de curajoasă: a predicat Evanghelia la neamurile idolatrice și a luptat pentru redresarea morală a societății. Nu a ezitat să-i mustre chiar și pe mai marii societății din cauza devierilor lor morale.

Însă, într-un interval de timp destul de scurt, lucrurile au luat din nou o turnură nefavorabilă, mai ales din cauza faptului că poziția lui Metodie era foarte expusă la diverse acuze. Când a intervenit pentru a fi eliberat, papa îi poruncise să nu mai săvârșescă Sfânta Liturghie în slavonă. Metodie însă nu s-a conformat porun-

cii sale, continuând aceeași practică, fapt care a atras din nou mânia clericilor franci, care, întorcându-se în Moravia, au început să-i submineze autoritatea. Printre cei mai înverșunați adversari ai săi se numărau prezbiterul latin Ioan și prezbiterul franc Wiching. De asemenea, Metodie a mai făcut un gest, prin care și-a atras mânia francilor: i-a acuzat deschis de adaosul Filioque la Simbolul de Credință. Din păcate, regele Svatopluk a ales să fie de partea adversarilor lui Metodie. Caracterul său necioplit, lipsa de interes față de Liturghia slavonă, relațiile sale cu francii, modul său de viață imoral, precum și critica exercitată de Metodie asupra celor care încălcau legile morale (chiar dacă era vorba despre oameni cu înalte funcții), toate acestea l-au determinat pe rege să-l urască pe Metodie.

Prezbiterul Ioan s-a hotărât să meargă la Roma, ca să-l «pârască» pe Metodie la papă și să-l calomnieze. Imediat papa l-a chemat pe arhiepiscop să se apere împotriva acuzațiilor aduse (879). Metodie nu a pregetat să meargă la Roma, însoțit de prezbiterul Wiching, pe care regele Svatopluk îl trimisese intenționat, gândindu-se că Metodie va fi înlăturat din scaunul arhiepiscopal și locul său va fi luat de favoritul său (Wiching). Însă lucrurile nu au stat tocmai așa, fiindcă Metodie a avut parte de un oarecare succes, reușind să-l convingă pe papa că era îndreptățit să săvârșească Liturghia în slavonă. Într-o epistolă adresată regelui morav (880), papa reconfirma titlul lui Metodie de arhiepiscop al Moraviei și permitea săvârșirea Sfintei Liturghii în slavonă, cu condiția ca Evanghelia să se citească mai întâi în latină. Drept răsplată pentru fidelitatea sa față de rege, Wiching a fost numit episcop de Nitra. Însă, întorcându-se în Moravia înaintea lui Metodie, a falsificat actele papale și l-a denigrat public pe arhiepiscopul său. Imediat Metodie l-a informat pe papă, care, printr-o nouă epistolă (881), a restabilit ordinea bisericească.

6. Adormirea lui Metodie. Continuarea lucrării celor doi frați

Înainte să moară, Metodie și-a dovedit

calitățile de translator, traducând din greacă în slavona veche, demonstrând astfel că, pe nedrept, anumiți istorici îl situează în umbra lui Chiril. Într-un interval de numai șapte-opt luni (din martie până pe 26 octombrie), cu ajutorul a doi preoți tahigrafi, prieteni de-ai săi, a reușit să traducă toată Sfânta Scriptură, cu excepția cărții Macabeilor. De asemenea, a tradus și Nomocanonul (lucrarea în 50 de titluri a patriarhului de Constantinopol, Ioánnis Scholastikós) și Cartea Părinților (Patericul).

Între timp, Wiching, folosindu-se de anumite șiretlicuri – calomnieri, conspirații, falsificări de documente – a reușit să submineze autoritatea lui Metodie. După adormirea marelui misionar (6 aprilie 885), a reușit să-l îndepărteze pe Gorazd, ucenicul și succesorul lui Metodie, luându-i locul în tronul arhiepiscopal. Din acel moment, alungarea ucenicilor lui Metodie din Moravia Mare și suspendarea traducerilor slavonice era doar o chestiune de timp. Papa Ștefan V (885-891) i-a încredințat lui Wiching păstoria Bisericii Moraviei, i-a poruncit lui Gorazd să meargă la Roma pentru a fi judecat și a interzis folosirea slavonei ca limbă liturgică. Svatopluk a predat Biserica în mâinile clericilor franci. Imediat, oamenii lui Wiching, ajutați de autoritățile locale, au pornit o prigoană cumplită și nemiloasă împotriva ucenicilor și susținătorilor lui Metodie, pe care i-au chinuit în diverse chipuri, silindu-i să meargă pe spini desculți, și le-au confiscat ce aveau mai de preț. Diaconii și prezbiterii mai tineri au fost vânduți ca sclavi în piețele evreiești.

Cei mai de seamă ucenici ai lui Metodie: Gorazd, Clement, Laurențiu, Naum și Anghelários, care aveau funcția de învățători, au avut parte de un «*tratament special*»: au fost închiși în temnițe și supuși la diverse chinuri. În iarna dintre anii 885-886, au fost escortați de soldații franci și duși în afara orașului, spre Dunăre. Erau liberi, dar înfomețați și goi, deoarece soldații îi dezbrăcaseră de haine. Era clar că se aflau în pericolul de a muri de foame și de frig. S-au împrăștiat deci care încotro, ca să-și găsească ceva de mâncare și haine de îmbrăcat. Trăgeau nădejde că vor găsi refugiu în țara vecină, Bul-

garia, care fusese deja încreștinată. Iată cum îi descrie autorul Vieții sfântului Clement de Ohrida: «*tânjeau după Bulgaria, aveau în minte numai Bulgaria, nădăjduind că vor găsi ajutor acolo*».

Clement, Naum și Anghelários, unindu-și forțele, au trecut Dunărea, ajungând pe partea cealaltă, la Belegrada. Comandantul oștilor de graniță din acel oraș și-a dat seama imediat că imigranții inopinați ar putea constitui un factor important atât în procesul de încreștinare a Bulgariei, proces care pe atunci se afla în plină desfășurare, cât și în cadrul buneii funcționări a Bisericii locale. De aceea, s-a și grăbit să-i trimită în dar regelui bulgar, Boris, care le-a asigurat condiții optime, pentru ca aceștia să se poată dedica întru totul lucrării misionare, didactice, de traducere și de scriere. Și, într-adevăr, Clement și Naum nu i-au înșelat așteptările regelui bulgar.

Exemplul celor trei ucenici ai sfinților Chiril și Metodie arată că Pronia dumnezeiască a avut grijă de traducerile slavone (cele care au putut fi salvate de la distrugere) și de ucenicii alungați din Moravia, cărora le-a găsit refugiu în Bulgaria lui Boris, în Serbia și, mai târziu, în Rusia. Limba slavonă nu numai că s-a păstrat, dar a cunoscut și o dezvoltare deosebită, devenind o armă de nebiruit atât a Ortodoxiei, cât și a culturii slave, ale cărei baze au fost puse de cei doi frați misionari tesaloniceni. Spiritul liber al Răsăritului ortodox a reușit să învingă în lupta cu rigiditatea Creștinismului apusean. Fiecare popor are dreptul incontestabil de a-L preamări pe Dumnezeu în limba sa maternă. Acest principiu, inaugurat în spațiul misionar în care au acționat cei doi frați (Europa centrală), aflat sub o jurisdicție bisericească străină, a fost unul revoluționar nu numai pentru societatea

de atunci, ci și pentru cea din zilele noastre. Biserica Romano-catolică, abia la o mie de ani de la acele evenimente, a decis să permită tuturor popoarelor să renunțe la latina greu de înțeles și să înalțe rugăciuni de slavă către Dumnezeu fiecare în limba sa maternă.

Indubitabil, cei doi frați misionari au lăsat popoarelor slave o moștenire comună de mare preț – limba slavonă veche, ca limbă liturgică de bază. De asemenea, mare parte din traducerile făcute de aceștia au reprezentat o moștenire comună a slavilor, de vreme ce, după interzicerea lucrării misionare în Moravia Mare, traducerile lor au găsit câmp fertil în peninsula Balcanică (Bulgaria, Croația, Serbia) și apoi, după răspândirea creștinismului în Rusia, au fost inserate și în spațiul rusesc.

Moștenirea comună a slavilor nu a reușit însă să supraviețuiască pentru o perioadă de timp prea îndelungată, mai ales din cauza formării statelor slave (Bulgaria, Rusia, Serbia, Polonia, etc.). Mai exact, s-a constatat o diferențiere progresivă a limbii slavone vechi în diversele state slave amintite mai sus, astfel încât putem vorbi de formarea unor noi limbi: bulgara veche, sârba veche, rusa veche, morava veche, panonica veche, etc. Aceste diferențieri, la început erau aproape insesizabile, însă, cu timpul, au căpătat dimensiuni uriașe. Acest lucru a contribuit la crearea limbilor neo-slave, care diferă – într-o măsură mai mică sau mai mare – una față de alta.

Aceste diferențieri nu-i pot împiedica, însă, pe toți slavii din Europa să-i recunoască pe sfinții Chiril și Metodie drept luminătorii lor, tocmai datorită faptului că de la ei au primit un dar de neprețuit – scrierea slavonică veche.

Cunună de aur descoperită pe șantierul metroului din Tesalonic

Încă o cunună de aur datând din epoca elenistică timpurie a fost descoperită pe 22 ianuarie 2013 cu ocazia lucrărilor la liniile de metrou din Tesalonic, în dreptul Pieței Dimokratías. Cununa a fost descoperită într-un mormânt macedonean de marmură datând din secolul al IV-lea, începutul secolului al III-lea înainte de Hristos, fiind așezată la căpătâiul bărbatului înmormântat acolo. Mormântul aparține cimitirului de vest al orașului antic, situat între râul Vardar și zona actualei Stații de cale ferată, și în care s-au descoperit, cu ocazia aceluiași lucrări la metrou, încă 218 morminte.

În anul 2008, cu ocazia săpăturilor la intersecția a două linii de metrou din dreptul Biblio-

teci Universitare, au fost descoperite 8 astfel de cununi datând din aceeași perioadă, în cimitirul din partea de est a orașului antic, cimitir care cuprinde 840 de morminte. Patru dintre aceste cununi se aflau într-un singur mormânt al unei tinere femei, fiind împletite două câte două și așezate două la picioare și două la căpătâi, lucru care nu a mai fost observat nici măcar în morminte regale din aceeași perioadă. Nu se știe cui aparține acest mormânt.

Cununa recent descoperită va fi analizată și restaurată în laboratoarele Eforiei pentru Antichități Preistorice și Clasice.

Grecia la sfârșitul celui dintâi război mondial

Nikólaos I. Mértzios

Războaiele Balcanice (1912-1913) au dus la dublarea teritoriilor și a populației statului grec, au întărit credința grecilor în puterea nebiruită a armatelor elene și au făcut să răsără în conștiința națională Marea Idee, propulsată de perechea Venizélos (primul-ministru) – Konstantínos (regele). La iconostasul sfinților săi, Elenismul liber dar încă neizbăvit, a adăugat litografiile împodobite cu frunze de dafin ale primului ministru și regelui său.

Primul Război Mondial a provocat explozia și conflictul dintre Venizélos și Konstantínos. Rând pe rând, fiecare dintre ei a fost când «înger», când «demon» pentru poporul său, dezbinând astfel întreaga națiune. Totuși, grecii au făcut parte din tabăra învingătorilor, punându-și mari speranțe în drepturile care li se cuveneau în urma prăbușirii Imperiului Otoman și având mari așteptări din partea aliaților lor.

În 1915, primul ministru, Venizélos, având în vedere configurația forțelor majore pe plan mondial, afirma că interesele majore ale statu-

lui și viitorul Elenismului neizbăvit îi dicta Greciei să iasă imediat la război de partea Antantei (Triple-Entente), care era alcătuită din Anglia, Franța și Rusia și căreia i se alăturase și Serbia, Muntenegru și România, luptând împotriva Triplei Alianțe, alcătuită din Germania, Austro-Ungaria și Italia, căreia i se alăturase ulterior și Imperiul Otoman și Bulgaria.

De cealaltă parte, regele Konstantínos, a cărui soție, regina Sofia era sora împăratului german (kaiserului) Wilhelm, credea că interesele naționale ale statului îi dictau Greciei să rămână neutră. De altfel, ca unul care studiasse la Academia Militară din Berlin, credea în forța nebiruită a armatei germane și considera că e de datoria sa ca rege să conducă politica externă și de apărare a țării.

Întrucât nu era de acord cu politica externă a lui Konstantínos, Venizélos și-a dat demisia pe 20 februarie 1915, fiind succedat de diverși reprezentanți guvernamentali, până la alegerile din 31 mai 1915, pe care le câștigă tot el și, astfel, este reales în funcția de prim-ministru.

Câteva luni mai târziu, însă, regele dizolvă Parlamentul și provoacă alegeri guvernamentale, creând o criză constituțională deschisă. Ruptura dintre cei doi oameni politici și susținătorii lor devine tot mai acută, fapt care duce la dezbinarea întregii națiuni.

În acest punct trebuie să menționăm două poziții ale lui Elefthérios Venizélos extrem de importante, însă date uitării, referitoare la privilegiile regelui și la stat. Pe 5 septembrie 1910, adresându-se poporului atenian, care, adunat în număr mare în Plateía Syntágmatos (Piața Constituției), cerea formarea unei Adunări Constituante, care să limiteze atribuțiile regelui, Venizélos declara: «Regimul constituțional îl numește pe rege factorul esențial în păzirea statului de la orice abatere. Aflat în vârful piramidei politice și sociale, nelăsându-se influențat de interesele schimbătoare ale vremii, ci racordând interesele Casei Regale la idealurile mărețe ale statului, acesta are în mâinile sale o mare putere de a face bine și de a evita răul».

Nouăzeci de ani mai târziu, profesorii și istoricii au evaluat în felul următor aceste poziții ale lui Venizélos: «Prin aceasta, Venizélos îl soma pe conducătorul statului să-și asume anumite responsabilități în cadrul statului, în contrast cu opinia lui Hariláos Trikoúpis, conform căreia regele nu se putea amesteca în politică, ci trebuia să se supună majorității parlamentare și să evite să comită anumite neajunsuri. Venizélos, promovând rolul important și funcția regelui în cadrul statului, crea un precedent, care mai târziu ar fi provocat mari probleme de stat [...]. Consecințele acestui demers pentru stat erau nefaste, întrucât colaborarea dintre un conducător de stat investit cu importante funcții și un prim-ministru puternic nu putea decât să aibă rezultatul din 1916».

Pe 22 aprilie 1917, cu doar o lună înainte de detronarea și îndepărtarea lui Konstantínos, Venizélos într-o epistolă trimisă către Áthos Romános, ambasadorul Greciei la Paris, scria: «Dacă Rusia acceptă regimul democratic, atunci pentru noi nu reprezintă nici un pericol acceptarea formei democratice a statului. Cred că cea mai bună soluție pentru interesele noastre ar fi menținerea regimului actual, care presupune alegerea unui rege din rândul regilor Casei Regale a Angliei.

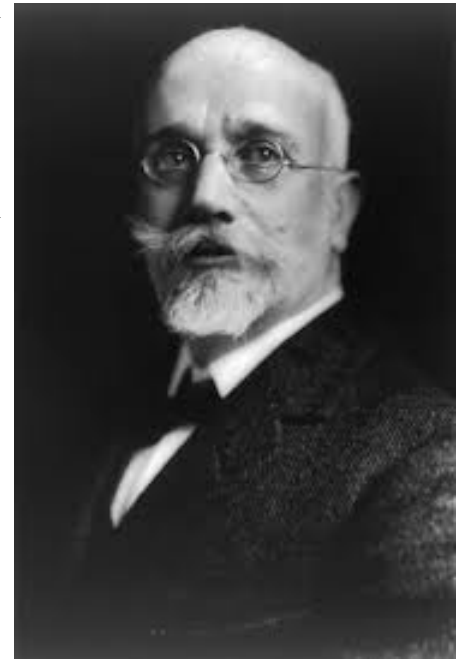
Dacă însă acest lucru nu e cu putință, atunci nu cred că ne rămâne altă soluție decât Democrația».

Este evident faptul că Venizélos, considerând deja luată decizia Franței de a-l detrona – cu ajutorul armatei și flotei franceze – pe Konstantínos,

dorea să lege interesele Angliei de cele ale Greciei. Pe atunci Franța, care era democrație, dorea să impună principiile democratice și în Grecia, în timp ce Rusia, care era în război, se afla sub dominația Guvernului Kerensky.

În 1915, armatele engleze și franceze ocupă insula Límnos și orașul Tesalonic, unde sunt debarcați în jur de 250.000 de soldați. Imediat, Guvernul grec își retrage al V-lea Corp de Armată, cu excepția unei divizii din Kárampornoú. Partidul Liberal nu participă la alegerile din 6 decembrie 1915, drept pentru care votează numai 280.000 de cetățeni, în condițiile în care, la alegerile din luna mai a aceluiași an, votaseră 714.000. Imediat, armatele anglo-franceze ocupă Kérkyra. Pe 13 mai 1916, guvernul regal cedează fortăreața Roúpel din Macedonia bulgară unui pluton de germani, care mai târziu ia prizonier întregul Corp IV al armatei grecești care staționa în Kavála. Soldații greci sunt duși în Germania în lagărul Gerlitz, în timp ce Kavála este invadată de bulgari.

Generalul francez Sarrail supune unui adevărat asediu orașul Tesalonic, unde au loc trei mișcări de protest împotriva lui Konstantínos, organizate de Comisia de Apărare Națională «venizelică» (a lui Venizélos). Pe 16 august 1916, sub directă protecție a armate-

Eleftherios Venizelos

lor franceze, Comisia proclamă Mișcarea de Apărare Națională, la care participă și Venizélos, care, pe 26 septembrie 1916, ajunge din Creta la Atena și formează un Guvern provizoriu, format din 3 bărbați (triumvirat): primul ministru, Elefthérios Venizélos, vestitul comandant al flotei Pávlos Kountouriótiș și generalul Panaghiótiș Dagklís. La această mișcare, care controla Makedonia de Vest și cea mai mare parte a Makedoniei Centrale, aderă și insulele din Marea Egee. Însă acest Guvern provizoriu nu va fi recunoscut până la urmă de către aliații săi de jure, ci numai de facto.

Grecia era acum scindată în două state grecești beligerante: «statul Atenei» și «statul Tesalonicului». Pe 21 octombrie, Nikólaos Plastíras, care pe atunci era căpitan al Apărării, atacă orașul Kateríni și, după o serie de ciocniri «elino-grecești» dure, soldate cu mulți morți, anexează Piería la «statul Tesalonicului», care între timp formează divizii de Apărare Națională și le trimite pe Frontul Macedonian. În luna noiembrie a aceluiași an, o flotă franceză poposește în Fáliro, bombardează palatele regale din Atena și debarchează detașamente de marină. Imediat grecii deschid focul asupra acestora. Din schimbul de focuri rezultat, cad 194 morți din tabăra aliaților și 82 din tabăra grecească. Urmează un adevărat pogrom împotriva venizeliștilor, soldat cu cel puțin 32 de morți.

În anul următor, armata și flota franceză supun unei izolări complete «statul Atenei», aduc detașamente de marină în Pireu și în capitală, ocupă istmul Corint în primăvara anului 1917, iar pe 29 mai îl detronizează pe Konstantínos, care în aceeași zi fuge în străinătate cu familia, refuzând să abdice. Acceptă totuși să fie succedat de către al doilea său fiu, Aléxandros, care urcă pe tron chiar în ziua următoare. Într-o epistolă de-a sa către prim-ministrul Aléxandros Zaímis, care a fost publicată ulterior în Ziarul Guvernului, acesta proclamă: «*Convins fiind de intențiile bune ale Puterilor, voi colabora cu ele cu toată sinceritatea*».

Pe 7 iunie 1917, Venizélos poposește în Pireu la bordul vasului de război francez Jurien de la Graviere, unde rămâne șase zile. Apoi, pe 13 iunie, depune jurământul în calitate de prim-

ministru, în fața regelui Aléxandros. «Statul atenian» era cucerit, Grecia redevine un stat unitar, însă armata și poporul sunt în continuare dezbinat în două grupări care se urăsc una pe alta: «venizeliștii» (susținătorii lui Venizélos) și «constantinii» (susținătorii lui Konstantínos). Prețul plătit pentru această dezbinare va fi foarte scump și se va vedea la sfârșitul campaniei micrasiatice.

Venizeliștii curăță statul de «impuritățile regești». Iată ce spun cifrele [3]: treizeci de politicieni iluștri, ofițeri și alți demnitari de stat sunt exilați în Ajaccio (Corsica), orașul natal al lui Napoleon. Printre ei se afla și patriotul Ion Dragoúnis, parlamentarul Florínis, generalul Victor Doúsmanis și colonelul Ioánnis Metaxás. Aceștia patru, dimpreună cu comandantul suprem Hasan Tahsin Pașa, semnaseră pe 26 octombrie 1912 actul de predare a Tesalonicului către greci.

Alți treizeci de politicieni sunt izolați la domiciliu și puși sub pază. Printre ei se aflau doi foști prim-miniștri și șase foști miniștri. Sunt caterisiți Arhiepiscopul Atenei și mitropoliții membri ai Sinodului care îl declaraseră anatema pe Venizélos. Este concediat președintele Areopagului, dimpreună cu 570 de judecători. De asemenea, sunt concediați 6.500 de funcționari publici. Sunt trecuți în rezervă 1.600 de ofițeri, iar alți 700 sunt puși în disponibilitate. Astfel, 40% din personalul permanent al armatei era îndepărtat. Ba mai mult decât atât: sunt trecuți în rezervă 300 de ofițeri ai flotei militare. Este practic distrusă Jandarmeria Regală prin disponibilizarea a 3000 de ofițeri, subofițeri și jandarmi. Sarcinile acesteia sunt preluate de către Jandarmeria cretană.

După înfrângerea electorală a lui Venizélos din 1920, sunt repuși în funcție majoritatea ofițerilor care fuseseră îndepărtați de acesta. În ciuda acestui fapt, se semnaleză grave probleme de disciplină, de experiență și chiar de calitate militară. Aceștia provoacă o serie de tulburări în prima linie a frontului, tulburări care macină întreaga armată, intrând în conflict cu ofițerii venizeliști rămași, adică cu frații lor de arme.

Pe întreaga durată a Campaniei micrasiatice,

numai unul din patru ofițeri erau absolvenți ai unei Școli Militare. Aproximativ 80% din ofițeri proveneau din rândul subofițerilor, care, de regulă, își câștigaseră în mod cinstit galoanele, așa cum era cazul colonelilor venizeliști Nikólaos Plastiras, Gheórgghios Kondýlis, ș.a.

În anul 1914, populația Greciei era de 4.732.936 de locuitori. Vechea Grecia număra 2.631.952 de locuitori (conform recensământului din 1907), iar Noile Țări 2.101.014 (conform recensământului din 1913). Dintre locuitorii Noilor Țări, 135.000 de musulmani au părăsit de bună voie Makedonía până în anul 1918, înainte de schimbul de populație, când au plecat și ceilalți musulmani.

Cu ocazia războaielor și prigonirilor dintre 1912-1918, sute de mii de greci s-au refugiat sau au fost alungați în Makedonía, Thráki, Romylía și pe țărmul de Vest al Asiei Mici. În anul 1918, s-au întors aproximativ 140.000 de refugiați în Makedonía și 131.000 în Thráki. Astfel că, înainte să înceapă Campania Micrasiatică, Grecia se confrunța deja cu o mare problemă – mulțimea de refugiați. E de ajuns să precizăm faptul că, în 1915, pe listele celor care aveau nevoie de îngrijire medicală erau înscrși deja 117.484 de refugiați.

În cadrul campaniilor militare din 1912-1918 au fost cheltuite sume uriașe, bani care în mare parte au fost împrumutați din străinătate. În plus, Grecia era obligată să facă noi împrumuturi pentru a acoperi cheltuielile extrem de mari pe care le implica politica de apărare a țărilor eliberate, pe care le revendicau bulgarii (în Makedonía), otomanii (în insulele din Marea Egee), italienii și albanezii (în Ípiros). Între 1914-1918, s-a socotit că totalul cheltuielilor de război se ridica la suma (astronomică pentru acea vreme) de 1.982.896.650 de drahme, echivalentul a 79.315.866 de lire sterline. Din această sumă, circa 1.115.000.000 drahme proveneau din împrumuturi, în timp ce restul de bani fusese plătit din impozitul costisitor la care fuseseră supuse clasele sociale mai slabe, din rândul cărora erau recrutați și cei mai mulți soldați. Aceștia din urmă, abia în 1923 au fost

lăsați să meargă la vetrele lor, desigur cei care supraviețuiseră războiului și care nu erau invalizi.

Clasele cele mai bogate strânseseră o avere de pe urma războaielor și, cu toate acestea, refuzau cu încăpățănare să pună umărul pentru a ridica greutatea financiară imensă a țării. Datoria publică a Greciei creștea tot mai mult și, odată cu ea, creștea și deficitul public. În ultimii patru ani, prețurile crescuseră de patru ori.

Iată ce spune referitor la acestea cercetătorul istoric Gheórgghios Leontarídis, profesor de Istorie la Universitatea din Atena și la Universitățile americane din Georgia, Mississippi și Memphis: «În concluzie, putem spune că Grecia a ieșit din război extrem de îndatorată. Moneda sa se afla în pragul prăbușirii, structura economică de bază a țării necesita schimbări radicale, sistemul fiscal era extrem de învechit și apăsa mai ales pe umerii celor care nu erau în stare să-l ridice, multe regiuni fuseseră distruse, problema refugiaților era foarte acută și, mai presus de toate, forțele politice erau divizate, fapt care urma să aibă consecințe nefaste. Nu se întrezărea nici un nor de speranță la orizont, în afară de satisfacerea pretențiilor teritoriale la masa viitoarelor negocieri».

Această realitate deprimantă a constituit preambulul Campaniei micrasiatice.

Un botez de neuitat

În biserica bizantină a Sfântului Prooroc Ilie din Tesalonic, o familie din Germania a venit să-și boteze copilul. Situația lor prezenta o serie de probleme: deși băiatul era pentecostal, ei fuseseră cununați în Germania într-o Biserică Ortodoxă, de un preot ortodox (!); fata era din Tesalonic și, îndrăgostită fiind de băiat, s-a căsătorit cu el, dând apoi naștere unui copil.

Femeia, cu multă rugăciune, s-a ținut de ceea ce preotul din Germania îi ceruse să aibă grijă, ba mai mult, un act prenuptial prevedea ca pruncii să fie botezați ortodocși.

Așa că, într-o vară au venit cu toate problemele pe capul părintelui Nicolae Manólis. Au adus toate documentele pregătite, aranjate, și amenințând că vor face scandal dacă părintele nu va face botezul. Atitudinea lui, vedeți, era cunoscută dinainte: Tatăl nebotezat și toți ereticii nebotezați, să stea afară din biserică în timpul Tainei Botezului. Bunicul din partea tatălui pentecostal, fost pastor în "biserică" pentecostală, amenința că va boteza el însuși copilul în "biserică" lor.

Părintele Nicolae, la birou, îi spune tatălui: *"Pentru că respecti credința noastră ortodoxă și accepți ca pruncul tău să fie botezat ortodox, să știi aceasta, băiatul meu: credința noastră cere să fi în afara Bisericii la botezul copilului tău, pentru că aparții unei alte biserici, eretice. Astfel, potrivit canoanelor Bisericii Ortodoxe, nu-ți este*

îngăduit, eretic fiind, să participi la slujba botezului, în Biserică". Pentru câteva momente s-a instalat tăcerea. Tatăl, cu mult curaj și fermitate, a răspuns: *"Desigur, părinte, cum spunei, voi sta afară..."* Chiar și vocile celor mai recalitrânți au slăbit văzând lărgimea de suflet a aceluia tată.

A început catehizarea. Părintele Nicolae o aduse pe nașă lângă el, care tremura ca varga; privind-o, părintele, cu dragoste, sufletul ei se liniști. Oamenii aflați în biserică așteptau, însă, și un alt moment tensionat.

Înainte de începerea Tainei Botezului, părintele Nicolae se întoarse spre mama copilului care stătea ca o orfană, puțin mai în spate. Se aplecă la urechea ei și îi spuse liniștit: *"Tu, fata mea, dacă îți iubești copilul, mergi să stai alături de soțul tău curajos, ca să-l susții, iar eu și nașa vom boteza copilul".* Fata se aplecă, luă binecuvântare și ieși afară lângă soțul ei.

Ce să vă povestesc, frații mei... A fost cel mai emoționant botez pe care l-am trăit... Doar micuțul râdea, toți ceilalți plâneau cu lacrimi de înviere...

În vara următoare, tinerii, familia cea binecuvântată, s-au întors pentru ca părintele Nicolae să-l boteze și pe tată! Se botează robul lui Dumnezeu, Fótios, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin.

Pentru rugăciunile părintelui Nicolae, Doamne, Iisuse Hristoase, miluiește-ne!

